

MENSE RUITER orgelmakers b.v.

Oosterseweg 13 - 9785 AD Zuidwolde-Groningen

Telefoon 05900 - 1 39 37

Postbank 810334

N.M.B. rek.nr. 60.98.12.670

Orgelbouwcommissie Geref. kerk (vrijg.),
p/a Dhr. H. Huttinga,
Oosterstraat 22,
7822 HE EMMEN.

Zuidwolde, 4 juni 1993.

Geachte Commissie,

Hartelijk dank voor de uitnodiging ons bedrijf en ons werk te presenteren.

Wij stellen onszelf als orgelmakers en ons werk aan u voor aan de hand van onze visie op het orgelmakerswerk, de makelij van onze orgels en een dispositievoorstel.

De dispositie is weloverwogen, maar dient uiteraard als voorbeeld en uitgangspunt voor gesprek.
Het concept van het door ons voorgestelde instrument zal zich naar onze overtuiging "natuurlijk voegen" in uw nieuwe kerk.

Grang willen wij u uitnodigen voor een bezoek aan onze werkplaats. Op dit moment zijn wij bezig met het maken van een orgel voor de Geref. kerk (syn.) te Winsum (Gn.). Voor dit instrument, Hoofdwerk, Bovenwerk, Pedaal, met 19 registers, is ook het werk van Freytag als uitgangspunt genomen. Dit instrument zal eind 1993 in gebruik worden genomen.

Fotokaarten van een aantal representatieve instrumenten zijn bijgevoegd.
Voor een bezoek aan een of meerdere instrumenten maken wij graag de afspraken voor u.

Wij hopen dat onze voorstelling aan u aanleiding mag zijn tot nader kennismaken en overleg.

Met vriendelijke groeten,

hoogachtend,

Mense Ruiter Orgelmakers B.V.

A.W. Tamminga.

Bijlagen:
- Voorstel;
- Alg. Leveringsvoorw.;
- 4 fotokaarten.

VOORSTEL VOOR EEN NIEUW ORGEL IN DE GEREK. KERK (VRIJG.) TE

EMMEN.

1. Onze visie op het orgelmakerswerk.
2. Plan voor een orgel in uw kerk.
3. De makelij van het orgel.
4. Kostenafweging, prijzen en voorwaarden.

1.

Onze visie op het orgelmakerswerk.

Het maken van orgels is een vak dat het best aangeduid kan worden met de term "kunstambacht". Dit woord staat dichterbij onze werkwijze dan termen als "industriële-" of "massaproductie".

Uit een industrieel productieproces kan naar onze mening geen goed orgel voortkomen.

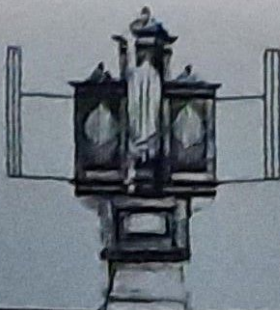
De orgelbouw heeft lange tijd geprobeerd mee te gaan in de vooruitgangsgedachte van de industriële revolutie. Pijpwerk, windladen en de mechaniek werden bij gespecialiseerde fabrieken gekocht, "orgelbouwers" zetten de instrumenten in elkaar. Er ontstonden instrumenten waarvan het geheel slechts de optelsom van gestandaardiseerde onderdelen was, in plaats van een organische eenheid. Het waren naar ons oordeel neutrale, karakterloze orgels.

Sinds de jaren vijftig is er een grote herwaardering voor de historische orgels ontstaan. De bewondering van deze instrumenten komt mede voort uit een algemene onvrede met de industriële nieuwbouwpraktijk.

De belangstelling voor historische orgels richt zich vooral op instrumenten uit de bloeiperiode van de orgelbouw, namelijk de zeventiende tot en met de vroege negentiende eeuw.

Het belang dat de Reformatie aan gemeentezang hechtte, heeft de orgelbouwkunst ook in het Groninger land tot grote hoogte doen stijgen.

Op deze bloeiperiode van de orgelbouw oriënteren wij ons sterk bij het maken van nieuwe instrumenten. De oude orgels hebben kwaliteiten die ook in onze tijd veelal aansluiten bij de praktijk van samenzangbegeleiding.

1.

- De natuurlijke klankkwaliteiten geven een prachtige verbinding met de menselijke stem. Dit is volgens ons van essentieel belang.
- De gemenitezang kan met een rijk scala aan mogelijkheden begeleid, ondersteund en gestimuleerd worden.
- Vele registers vormen eigenlijk muziekinstrumenten op zichzelf. Samen met alle mogelijkheden tot het combineren ontstaat er een grote diversiteit aan muzikale geluiden. Dit is een enorme stimulans voor zowel de improvisatie als het spelen van de orgelliteratuur.
- Door de aanbachtelijke totstandkoming zijn deze instrumenten een organisch, uitgebalanceerd geheel en door de gedetailleerde, geëgen constructie kunnen ze generaties lang de gemenitezang gaande houden.

Oriëntering op historische instrumenten vereist veel onderzoek en een regelmatige omgang met zulke instrumenten. Wat dit betreft is onze situatie in de provincie Groningen ideaal. De streek is zeer rijk aan goed bewaard gebleven instrumenten van beroemde bouwers. Door veelvuldig contact met deze instrumenten, waarvan we er verschillende in onderhoud hebben, vormen, toetsen en verrijken wij onze inzichten. Ook inspireert ons de gedachte dat deze veelal eeuwenoude instrumenten, waar vele generaties bij zongen, de klinken bevatten van onze nieuwe orgels, die eveneens jarenlang de lofzang gaande zullen houden.

2.

Voorstel voor een orgel in uw kerk.

Uit het voorgaande blijkt welke uitgangspunten wij voor nieuwbouw van onze orgels hanteren.

Voor het orgel in uw kerk willen wij ons oriënteren op het werk van H.H. Freytag, een zowel in zijn eigen als in de tegenwoordige tijd hoog geschatte vertegenwoordiger van de Gronings-Hamburgse school. De keuze voor één bepaalde bouwer maken wij terwille van de eenheid van conceptie. Een meer globale aansluiting bij het werk van Freytag en tijdgenoten zou weliswaar een iets grotere vrijheid in dispositie, klankgeving e.d. geven, keerzijde van deze benadering is een verlies aan samenhang.

Onze oriëntering op Freytag willen wij graag verklaren in de verdere voorstelling van ons plan.

De werkzame periode van Heinrich Herman Freytag, een leerling van Hinsz, kan gerekend worden van ± 1790 - 1811. Het werk van Freytag vertegenwoordigt een laatste bloeiperiode van de door Schnitger en Hinsz gevestigde Gronings-Hamburgse orgelbouw-

2.

MENSE RUITER orgelmakers b.v.

traditie. Naast voortzetting van de traditie, op een ambachtelijk zeer hoog niveau, kent het werk van Freytag inventieve en vernieuwende aspecten. Ontwikkelingen in de gemeentezang zullen ongetwijfeld het werk van Freytag sterk hebben beïnvloed. Immers de invoering van de nieuwe psalmberijming in 1773 en in 1806 van de bundel evangelische gezangen vroegen om een krachtige en duidelijke ondersteuning van de gemeentezang.

De instrumenten van Freytag kenmerken zich dan ook, tot in onze tijd, als draagkrachtige begeleidingsinstrumenten met een voorname, verfijnde en ruisende klankkarakteristiek.

Het werk van Freytag heeft ook anderen aanwijsbaar geïnspireerd. Te denken valt aan Freytags knecht Timpe, de gebroeders Van Dam en vooral Petrus van Oeckelen.

De oriëntatie op Freytag is in hoge mate bepalend voor mensurering en klankgeving van het pijpwerk, maar ook voor de windvoorziening, makelij van windladen en, opdat het innerlijk ook zichtbaar wordt, ook voor de vormgeving van de kas.

Naar onze mening vallen bij een keuze voor Freytag belangrijke elementen goed op hun plaats:

De klank.

Een draagkrachtige klank, zeer wezenlijk voor de begeleiding van de gemeentezang. Het grond- en boventonenspectrum van de orgelklank, slank, verfijnd en zilverachtig, sluit optimaal aan bij het tonenspectrum van de menselijke stem. Alle zangers, mannen en vrouwen van jong tot oud, ervaren steun voor hun stem en worden zo gestimuleerd in het zingen.

De Hoofdwerk-Rugwerk structuur.

De plaatsing van het 2e klavier als Rugwerk is een duidelijke muzikale keuze. Ook Freytag gaf meermalen de voorkeur aan de direktheid van een rugpositief.

In aansluiting op deze klankstructuur is plaatsing van het Hoofdwerk hoog en het Rugwerk laag voor de hand liggend.

Het Rugwerk zal het meest direkt klinken, hetgeen versterkt wordt door het middenpad.

De ruimtelijke werking van het Hoofdwerk zal in uw kerk gunstig worden beïnvloed door het reflekterend vermogen van het dichtbij zijnde kerkplafond.

De structuur van Hoofdwerk, Rugwerk en Pedaal, ter weerszijden van het Hoofdwerk, wordt in het frontaanzien duidelijk woergegeven.

De dispositie.

Ook wat de dispositie betreft willen wij graag duidelijk aansluiten bij het werk van Freytag: een rijk aantal registratiemogelijkheden, zodat op uiteenlopende wijze muzikaal uitdrukking kan

worden gegeven van de inhoud van de te zingen psalmen en gezangen.

Dispositie:

Hoofdwerk:

Prestant	8'	tin	
Bourdon	16'	metaal	
Holpijp	8'	"	
Octaaf	4'	"	
Speelfluit	4'	"	
Quint	3'	"	
Octaaf	2'	"	
Mixtuur	4-5-6 st.	bas/disc.	metaal
Trompet	8'	"	" " " , houten koppen en stevens.

Rugwerk:

Prestant	4'	tin	
Roerfluit	8'	metaal	
Fluit	4'	"	
Nasat	3'	"	
Fluit	2'	"	
Octaaf	2'	"	
Sesquialter	2-3 st.	"	
Dulciaan	8'	"	, houten koppen en stevens

Pedaal:

Prestant	8'	tin	
Bourdon	16'	metaal	
Bazuin	16'	"	, houten koppen en stevens

Mechanische registers: Koppels HW - RW Tremulant
Ped - HW

In deze dispositie zijn de prestanten- en fluitenkoren volledig aanwezig en is het pedaal zelfstandig. Alle grond- en boventonen zijn voldoende en evenwichtig verdeeld aanwezig.

Verrijking van deze dispositie met voornamelijk een aantal tongwerken is zeer wel denkbaar:

In het Hoofdwerk: Cornet 3 st. disc. en Vox Humana 8';

In het Pedaal: Trompet 8'en Cornet 4'-Octaaf 4';

Elk register met zijn eigen functie en/of meesprekend in het gehele werk.

Ook reservering of verkleining van deze dispositie is mogelijk.

Uiteraard is een zeer goede afweging hierin nodig, zodat het concept niet wezenlijk wordt aangetast.

Voor gereserveerde registers worden alle mechanische voorzieningen aangebracht. Op een later tijdstip behoeven alleen de pijpen gemaakt, geplaatst en gefitoneerd te worden.

Reservering van registers achten wij uiteraard een betere weg ter verlaging van de aanneemsom dan verkleining van de dispositie.

De gehele kas van het instrument hebben wij ondergebracht in een stelpost.

Na bestudering van de tekening van de kerkruimte en een gesprek met architect Mars zijn bij ons gedachten ontstaan omtrent de vormgeving.

Het kerkinterieur zal getuigen van een smaakvolle doelgerichte eenvoud. De gebogen wanden, het centrale bankenplan, de verschillende oppervlakte-afwerkingen en de kleurstelling getuigen hiervan. Wij stellen ons voor een combinatie van de genoemde elementen, te vinden in het kerkinterieur en de plattegrond en in goede proporties bij elkaar gebracht, als uitgangspunt te nemen voor ons ontwerp. (B.v. de boogvorm werd door Freytag op creatieve wijze vaak toegepast.)

De mogelijkheid tot uitgebreid overleg met de architect van de kerk over de vormgeving van de orgelkas stellen wij zeer op prijs om een zo groot mogelijke eenheid tussen interieur en instrument te verkrijgen.

3.

De makelij van het orgel.

Alle te gebruiken materialen zijn van de klas kwaliteit.

Orgelkas.

In de stelpost zijn de volgende kosten begrepen:

- overleg omtrent vormgeving en detaillering van het front en de andere kasdelen met de architect en opdrachtgever;
- vervaardiging van de gehele kas met benodigde steunconstructie voor de windlade e.d., een stemvloer t.b.v. het hoofdwerk, en een ladder om deze hooggelegen vloer te bereiken;

De kas wordt bij voorkeur gekleurd, in overleg met de architect en opdrachtgever.

MENSE RUITER orgelmakers b.v.

Het front en de zijden van de kas worden van eiken gemaakt, alle andere delen van grenen.

De stelpost is ruim genomen, zodat bij nadere bepaling van de vormgeving het gestelde bedrag geen teleurstellende beperking zal blijken te zijn.

Windladen.

De windladen worden geheel van kwartiersgezaagd eiken, volgens oude beproefde methoden, vervaardigd met sponsels.

Kwartiersgezaagd eiken trekt en krimpt minder dan het volgens de gebruikelijke methode gezaagde hout.

De windladen worden indien nodig voorzien van dekplaten. Sponseling blijft in dat geval achterwege.

De ventielen worden voorzien van schapeleer.

De pulpeten worden gemaakt van lamsleer.

Voor het Hoofdwerk en Pedaal worden een C- en Cislade gemaakt, het Rugwerk krijgt één lade.

Windvoorziening.

Naast het orgel wordt een grenen spaanbalg geplaatst, met eiken vouwen en van voldoende grootte.

Naast de balg wordt de ventilator geplaatst in een dempkist die ook een suskamer bevat, zodat ongewenste motorturbulenties worden gedempt en teruggekaatst. Deze motorturbulenties zullen dan niet in de klank te horen zijn.

De windkanalen naar de laden worden van eiken gemaakt, in een maatvoering die een licht-ademende wind mogelijk maakt.

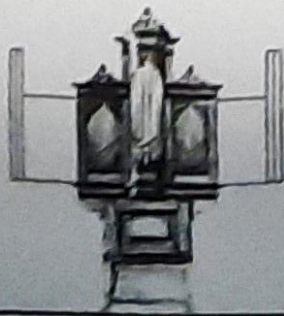
De windtoevoer naar het pijpwerk dat niet op de laden staat, vindt plaats door middel van loden conducten. Door hun gladde binnenwand geleiden deze conducten de wind zonder turbulenties.

Mechaniek.

De speel- en registermechaniek worden gemaakt van eiken, messing en ijzer, elk op de gelligende plaats toegepast.

De abstrakten worden gemaakt van rechtdradig grenen en aan de einden omwikkeld met garen.

De organist moet de aanspraak van de pijpen op een subtiële manier kunnen beïnvloeden. Daarom worden draaipunten, behoudens op enkele ondergeschikte punten, niet gevoerd. Het contact tussen toets en ventiel wordt dan zo direkt mogelijk.

Klaviatuur.

De omvang van de manualen is C - f''', van het pedaal is de omvang C - d'.

De ondertoetsen van de manualen worden met been belegd, de boven-
toetsen zijn van ebben.

De toetsen worden gemaakt van eiken, evenals de bakstukken en de
registerknoppen.

De klavieren worden gemaakt als staartklavieren, d.w.z. dat ze via
de mechaniek aan de ventielen hangen. Daardoor ontstaat een zo
direkt mogelijk contact tussen speler en instrument.

Het pedaalklavier en de bank worden gemaakt van eiken.

De verlichting van de lessenaar en eventueel het pedaal wordt in
overleg door de orgelmaker geleverd en aangebracht.

Pijpwerk.

Het pijpwerk wordt in eigen werkplaats vervaardigd, met uitzonde-
ring van de frontpijpen en de tongwerkkelen.

De wanden van pijpen groter dan 1' worden naar boven toe dunner
uitgeschaafd; hierdoor krijgt de toon een optimale resonans en
versmelt zij beter in samenklanken.

Aan het metaal worden sporen toegevoegd van andere metalen en
verontreinigingen. Van nature is dit aanwezig in het metaal waaruit
het pijpwerk van oude instrumenten is gemaakt.

Deze toevoeging maakt het metaal elastischer, waardoor de toon
optimaler klinkt en het inzakken van pijpvoeten voorkomen wordt.
De tongwerken worden gemaakt met eiken koppen en stevels.

Mensuren, labiumbreedtes en kernfasen variabel, volgens de werk-
wijze van Freytag, aangepast aan de kerk te Emmen.

De steminrichting van de frontpijpen door middel van stemlappen.
Het instrument wordt in een ongelijkzwevende temperatuur gestemd,
in overleg met eventuele adviseurs.

Toonhoogte a = 440 Hz.

4.

Kostenafweging.

Wij streven naar een, in alle opzichten, zo hoog mogelijke
kwaliteit. Het instrument moet volkomen aan zijn doel beantwoorden

en een zeer lange levensduur hebben.
Het instrument moet decennia lang zowel het oor als het oog van de
bespeler en kerkganger kunnen boeien.
Concept en details zoals vormgeving en dispositie kunnen nader wor-
den besproken en ingevuld.
De gespreksruimte is wat ons betreft ruim.
Op de geëigende tijd zijn wij tot deze bespreking gaarne bereid.

Prijzen en voorwaarden.

- De prijs van het instrument met de door ons voorgestelde dispo-
sitie is f. 330.000,—
en voor de kas een stelpost van f. 50.000,—
- Bij de prijs is inbegrepen: intonatiecorrectie (waar nodig) en
stemmen \pm 1 jaar na de ingebruikname.

Door het maken en intoneren van de pijpen ontstaan spanningen in
het metaal. De pijpen worden als eerste gemaakt, zodat voor de
intonatie al een deel van de maakspanningen zijn opgelost.
Mede onder invloed van intensieve bespeling zullen deze spanningen
geleidelijk afnemen, het metaal "zet" zich.
Door deze "zetting" ontstaan kleine afwijkingen in de klankbepalen-
de onderdelen van de pijpen.
Ervaring heeft ons geleerd dat de spanningen \pm 1 jaar na ingebruik-
name voor het grootste deel zijn uitgewerkt.
De intonatiecorrectie beoogt de ontstane afwijkingen te herstellen.
Gelijktijdig wordt dan het orgel gestemd.

Alle genoemde bedragen zijn exclusief BTW en zijn geldig tot 1 ja-
nuari 1994.

De levertijd, afhankelijk van het tijdstip van opdrachtverlening,
is momenteel \pm 1 1/2 - 2 jaar.

Zelfwerkzaamheid door gemeenteleden is voor ons bespreekbaar; onder
voorwaarden staan wij hier positief tegenover.

De Algemene Leveringsvoorwaarden, vastgesteld door de Vereniging
van Orgelbouwers in Nederland, zijn van toepassing. Een exemplaar
is bijgevoegd.
Voor o.a. reis-, verblijfskosten, schilderwerk e.d. verwijzen wij
naar deze voorwaarden.

Zuidwolde, 4 juni 1993.

